

Temeljne značilnosti digitalne dobe in njen vpliv na družbo, kulturo in vzgojo

izr. prof. dr. Roman Globokar
UL Teološka fakulteta
14. februar 2022

Kateheza v času pandemije

Kaj je bilo pozitivnega zame?

Kaj je bilo pozitivnega za moje veroučence?

Kaj je bilo negativnega zame?

Kaj je bilo negativnega za moje veroučence?

Digitalni domorodci – digitalni priseljenci

Marc Prensky, 2001:

- digitalni domorodci so od rojstva dalje potopljeni v digitalni svet – spontano se učijo digitalnega jezika

Digitalna resničnost

- Digitalna revolucija: vsenavzočnost digitalnih medijev
- Premalo časovne razdalje za temeljite študije
- Socialne razlike v uporabi digitalnih medijev: socialno šibkejši bolj pasivna uporaba
- Računalnik ima 98 % družin v ZDA in 97 % družin z otroki v SLO
- Povprečno 8 ur dnevno mladi izven šole uporabljajo digitalno tehnologijo (ZDA, EU)
- **PISA 2018:** „Med letoma 2015 in 2018 je uporaba elektronskim medijem med slovenskimi 15-letniki narasla z dveh na tri ure na dan.”

Digitalni domorodci

- Ali že sama potopljenost v svet računalnikov, mobilnikov, videoiger, interneta prinaša tudi usposobljenost za življenje v tem svetu???

Digitalna resničnost v družini

- Priporočilo AAP 2018: Starši naj aktivno spremljajo uporabo digitalnih medijev pri otrocih in jim razlagajo vsebino in uporabo
- Družinski načrt za uporabo medijev:
<https://www.healthychildren.org/English/media/Pages/default.aspx>
- „Če se mediji uporabljajo premišljeno in ustrezno, lahko izboljšajo vsakdanje življenje. Če pa se uporabljajo neustrezno ali brez razmisleka, lahko odstranijo številne pomembne dejavnosti, ko so neposredni odnos iz oči v oči, skupni čas za družino, igranje na prostem, telesno gibanje, prosti čas in spanje.“ (AAP 2018)
- Pomembno je, da so prostori v stanovanju brez digitalnih medijev (kopalnica, spalnica, med obroki ...)

Še nekaj navodil (AAP 2018)

1. Ravnajte z digitalnimi mediji tako, kot z drugimi stvarmi v življenju vašega otroka.
2. Postavite meje in spodbujajte čas za igro.
3. Čas pred zaslonom naj ne bo vedno čas, ko bo otrok sam.
4. Bodite dober zgled otrokom.
5. Prepoznavajte pomen neposredne komunikacije iz oči v oči.
6. Omejite uporabo digitalnih medijev za najmlajše družinske člane.
7. Ustvarite območja brez digitalne tehnologije.

Še nekaj navodil (AAP 2018)

8. Ne uporabljajte tehnologije za čustveno umirjanje otrok.
9. Preverite, kakšne so t. i. aplikacije za otroke.
10. V redu je, če so vaši najstniki na spletu, vendar jih spomnite, da je vse, kar objavijo na spletu, njihov neizbrisni digitalni odtis.
11. Opozorite otroke na pomen zasebnosti in na nevarnosti vsiljivcev in sextinga.
12. Ne pozabite, da bodo otroci ostali otroci, kar pomeni, da bodo delali napake pri uporabi digitalne tehnologije. Izkoristite napake za priložnost za učenje.

RECOMMENDED HOURS OF **SCREEN TIME** PER DAY FOR CHILDREN

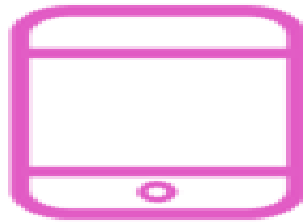
0 - 2 YEARS OLD

0 hours

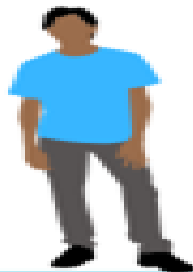
3 - 5 YEARS OLD

1 hour

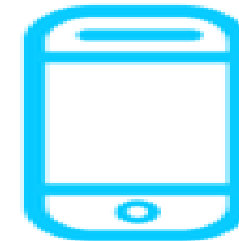
6 - 12 YEARS OLD

2 hours

13 - 18 YEARS OLD

2 hours

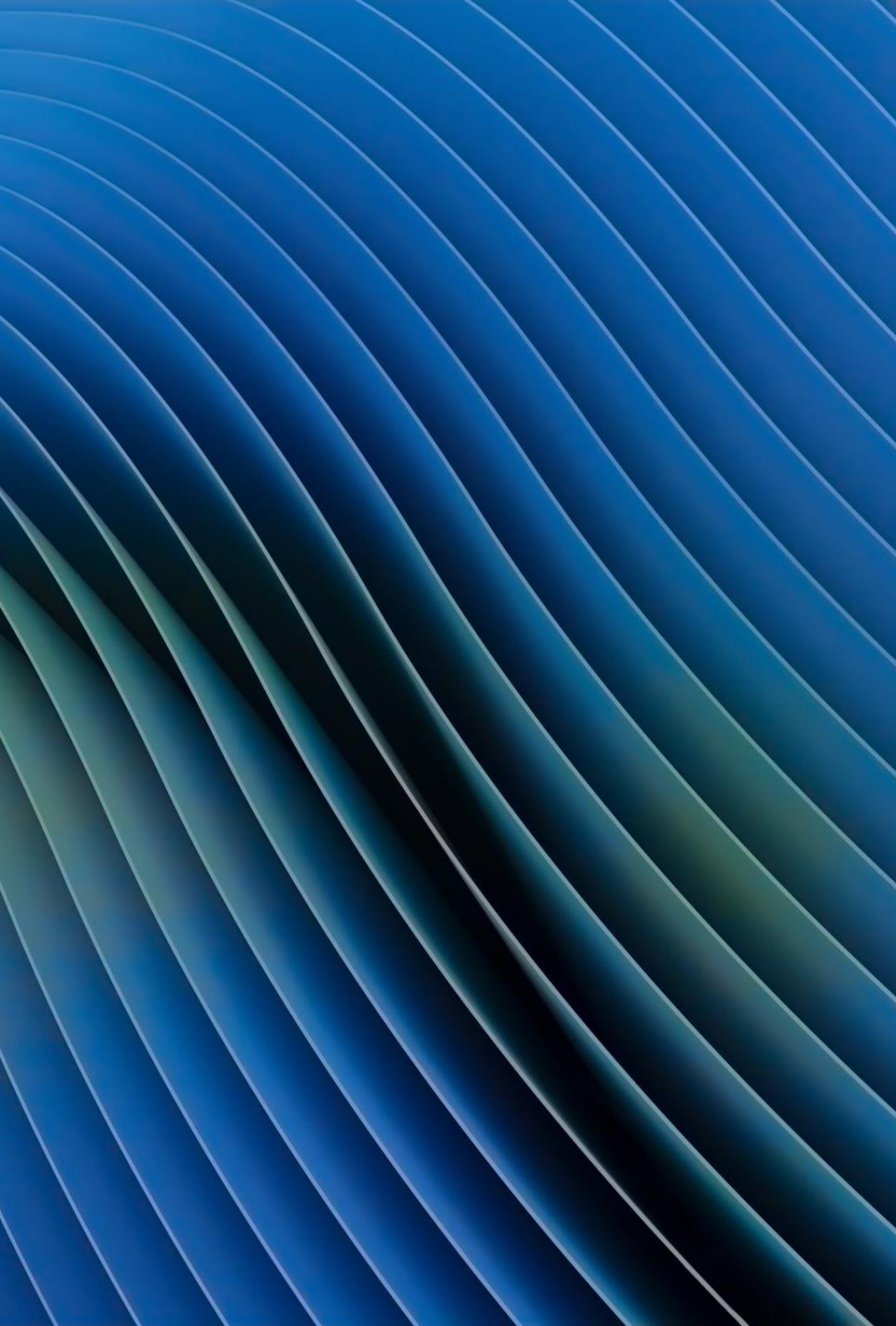

RECOMMENDATIONS
FROM STUDIES DONE BY

[DOI.ORG/10.1001/JAMA
PEDIATRICS.2018.4847](https://doi.org/10.1001/JAMA.PEDIATRICS.2018.4847)

World Health
Organization

Milenijci?

<https://www.youtube.com/watch?v=hER0Qp6QJNU>

Simon Sinek:

- Napačna vzgoja (otrok – središče sveta)
- Neuravnotežena raba tehnologije (odvisnost – dopamin)
- Nepotrpežljivost (takojšnja zadovoljitev)
- Neusmiljeno delovno okolje

Vloga vzgojno-izobraževalnih ustanov v digitalni dobi

- Pripraviti odraščajoče na samostojno in odgovorno življenje v prihodnosti
- Znanje, veščine, spretnosti
- Ne digitalni dualizem
- Odgovorna uporaba: kako uporabljati nova sredstva, da se bodo otroci in mladi razvijali v celostne osebnosti: telesno, intelektualno, čustveno, socialno, etično, kreativno, duhovno?

Cerkev in digitalna kultura

Digitalno okolje

86. »Digitalno okolje je značilnost sodobnega sveta. Široke plasti človeštva so potopljene vanj nenehno in vsakodnevno. Ne gre več samo za »uporabo« sredstev komunikacije, ampak za kulturo, ki je močno digitalizirana in ki zelo globoko zadeva občutek za čas in prostor, dožemanje človeka samega, drugih in sveta, način komunikacije, učenja, informiranja, vstopanja v odnos z drugimi. Gre za način približevanja stvarnosti, ki navadno daje prednost podobi pred poslušanjem in branjem ter tako slabo vpliva na učenje in razvoj kritične misli.«³⁹

Papež
Francišek,
Christus
vivit, 87 (+)

Neverjetno možnost dialoga, srečevanja in izmenjav med osebami, kakor tudi dostop do informacij in dogodkov

Prostor družbeno političnega sodelovanja in prostor aktivnega državljanstva – omogoča kroženje neodvisnih informacij, zavzemanje za ranljive skupine

Vključevanje mladih v pastoralne pobude in dejavnosti

Papež
Frančišek,
Christus
vivit, 88 (-)

Prostor osamljenosti, manipulacije,
izkoriščanja in nasilja

Tveganje odvisnosti, osamitve in
postopne izgube stika s stvarnostjo –
ovire za pristne medosebne odnose

Nove oblike nasilja: spletno
ustrahovanje, razširjanje pornografije,
izkoriščanje preko iger na srečo

Papež
Frančišek,
Christus
vivit, 89 (-)

Ekonomski interesi: nadzor in mehanizmi manipulacije zavesti in demokratičnega procesa

Ustvarjanje mehurčkov: zaprti krogi ljudi enakih prepričanj - nezmožnost soočanja z resničnostjo ter z različnostmi (predsodki, sovraštvo do drugih)

Razširjanje lažnih novic – dejstva so podvržena osebnih koristim

Papež
Frančišek,
Christus
vivit, 90 (-)

Slepota za ranljivost drugih človeških oseb, kar onemogoča osebni premislek
– varljiva vzporedna resničnost

„Digitalna migracija“: oddaljevanje od družine, od kulturnih in verskih vrednot
– izguba lastnih korenin

„Današnji mladi so prvi, ki sestavljajo sintezo med osebnim, kar je lastno vsaki kulturi, in globalnim.“

Značilnosti digitalne dobe

1. Hitre spremembe

- Nestabilni družbeni okvirji – globalizacija, prilagajanje
- Pritisk trga (učinkovitost, produktivnost, realizacija ciljev: čim več ciljev s čim manj sredstvi)
- Izpostavljenost posameznika – v marsičem določen, hkrati pa naj bi bilo vse v njegovih rokah
- Iskanje močnih identitet – nasprotovanje globalizaciji, populistična gibanja, radikalizacije

2. Individualizem znotraj pluralnih izbir

- Ni več močnih skupnih pripovedi: različna stališča stojijo drug ob drugem.
- Pomen posameznika, avtonomija, zavračanje vsake zunanje avtoritete.
- Skupnost: ni več narod ali država, ampak **mreža** ljudi, ki si jih izberem zaradi lastnih interesov. Skupno dobro?

Antony Gormley: Lost Horizon I, London 2008

3. Osamljenost in nihilizem

- Prihodnost za mlade ni več obljuba, ampak **grožnja**: zato živijo v absolutni sedanjosti (prihodnost ni stimulativna)
- Nihilizem: ni navzočega smisla, najvišje vrednote so izgubile svojo vrednost – „puščava nesmiselnosti“
- Mladi med 15. in 30. letom imajo največjo biološko, spolno in umsko moč, a jih naša družba zanemarja; mladi živijo ponoči, saj jih podnevi nihče ne potrebuje (beg v omamo)

Pretirana emotivnost in pomanjkljiva refleksivnost se lahko končata na štiri načine:

- 1) otopelost emotivnega aparata: diskoteke, mamila, spolnost, internetna zasvojenost;
- 2) nezanimanje glede vsega: brezbržnost;
- 3) nasilje;
- 4) ustvarjalna genialnost: kadar čustveni naboj spremlja dobra samodisciplina.

»Zdaj je emotivnost naših otrok nabita in preveč vzdružena in jih prestavlja, kamor hoče, ne da bi se tega sploh zavedali, ne da bi lahko z vsaj kančkom refleksije, ki se je niso priučili, ohladili vznemirjenost in zamenjali želje s prakso, ki je lahko tudi nasilna, samo da bi željo zadovoljila.« (Umberto Galimberti 2010, 36)

- Tri stopnje čustvenega razvoja: impulz – čustvo – občutek (čustvo + zavest o čustvu) – nujnost vzgoje.
- Veliko mladih ostane na stopnji impulza, ni vzgoje za čustvovanje in razvijanje občutkov. Današnji mladi so čustveno nepismeni.
- Tudi zaradi prehitre zadovoljitve vseh njihovih potreb: ni prostora za domišljijo, hrepenenje
- **PISA 2018** za Slovenijo: „Izstopa podatek, da je **35 odstotkov** učencev in učenk poročalo, da so **pogosto ali vedno žalostni, dobra polovica** pa tudi, da so pogosto ali vedno **zaskrbljeni**.“

- Izkušnja iz razreda: „Je voudrais ...“
- Življenje je neznosno, ker je brez smisla.

- Prevladujoča kultura: „puščava nesmiselnosti“.

Besedo imajo mladi (2019): pasivni nihilizem → aktivni nihilizem: mladi imajo še vedno svoje sanje → lastna odgovornost za uresničevanje sanj → ni več sistemskih rešitev, ni iskanja političnih in ideoloških rešitev.

4. Vsenavzočnost tehnike

- Človek postaja le še **upravljalec tehnike** – tehnika pa postaje vse njegovo okolje – pravzaprav odreja način in tempo njegovega življenja – tehnika predstavlja **način doživljanja človeške izkušnje**
- Navzočnost **umetne inteligence** na vseh področjih – kam pelje ta razvoj? – številna etična vprašanja – vse povsod smo **nadzorovani** (ne od totalitarne države, ampak od sistemov umetne inteligence, ki delujejo vse bolj neodvisno od človeka)
- **Instrumentalna racionalnost**: ni pomemben cilj oz. smisel, ampak je glavna stvar optimalno delovanje – Čim večji rezultat čim hitreje s čim manj sredstvi
- Pomen **človekove odgovornosti** – večje kot je moč, večja je odgovornost

Vloga tehnike

- Danes živimo v strogem in nevarnem kontekstu, ljudje pa se tega ne zavedajo, misleč, da je tehnika po naravi dobra, da lajša naše življenje in zagotavlja, da živimo bolje kot nekoč. Prezirajo namreč, da je tehnika najvišja oblika racionalnosti, ki jo je človeštvo kadarkoli doseglo. In to nadvse preprosta oblika racionalnosti, ki pravi takole: **dosegati najvišji možni cilj z najnižjo porabo sredstev.**
- Ko tovrstna racionalnost postane običajen način razmišljanja, človek ni več sposoben razločati, kaj je lepo, kaj dobro, kaj pravično in kaj resnično, temveč samo, **kaj je koristno in kaj ugodno.** To je vse, kar tehnični človek razume.

Vpliv digitalnih medijev na kognitivni, čustveni in socialni razvoj

Vpliv na kognitivni razvoj

KULTURNI REVOLUCIJI:

1. iznajdba pisave: sposobnost predstave in abstraktnega mišljenja – beseda sproži predstavitev v naših možganih – besede omogočajo mišljenje

- „Besede niso orodja za izražanje misli, ampak so nasprotno pogoj za to, da lahko mislimo.“ (Galimberti) – nismo sposobni misliti nekaj, za kar nimamo besede

2. iznajdba tiska: hitro širjenje idej po prostoru in v času – razmah znanosti in razvoj tehnike – razvoj šolstva in izobraževanja

Vpliv na kognitivni razvoj

3. Digitalna revolucija: tretja faza – nejasne posledice za kognitivni razvoj – je zaskrbljenost upravičena? (Platon je imel pomisleke, da bo pisava vodila k razčlovečenju; pri širjenju tiska so svarili pred kvarnimi posledicami)

- Branje in pisanje: **zaporedna inteligentnost** (zaporedje, red, hierarhija, nadgradnja, prizadevanje – pretvarjanje znakov v simbolno govorico)
- Digitalni svet: **sočasna inteligentnost** (panoramski pogled, hkratnost, dojemanje celote, dojemanje podobe) – spreminja se naša izkušnja stvarnosti – v stiku smo s predstavo o svetu in ne z resničnostjo samo – vse večji pomen podob

Vpliv na kognitivni razvoj

- **Bralna pismenost ???** → krnitev mišljenja ... (Galimberti: 1976: 1600 različnih besed; 1996: med 600-700 različnih besed; 2018: samo še 300 besed??)
 - »Pomembno je, da se v šoli spodbuja branje, saj je zato, da bi lahko preprosto zbrane informacije spremenili v znanje, nujno potrebno obvladati zaporedni pristop, ki je značilen za tradicionalno branje in dopušča prilagoditev ritmu vsakega posameznika, kar je nujno zato, da se lahko prebrano usede in poveže z že posredovanimi spoznanji in je tako resnično osvojeno.« (Amendola idr. 2018, 34–35)
- **Kompleksna znanja je mogoče osvojiti samo po zaporedni poti!**
- Branje in pisanje nujno tudi za „digitalne domorodce“ – za razvoj umskih sposobnosti – boljši spomin
- Raziskave med otroki, ki so pisali na roko, in tistimi, ki so pisali zgolj na tipkovnico: - boljši rezultati glede natančnosti jezikovnega izražanja, besednega zaklada in tvorjenja stavkov – primer tablic v finskih šolah

MINI MOVIE

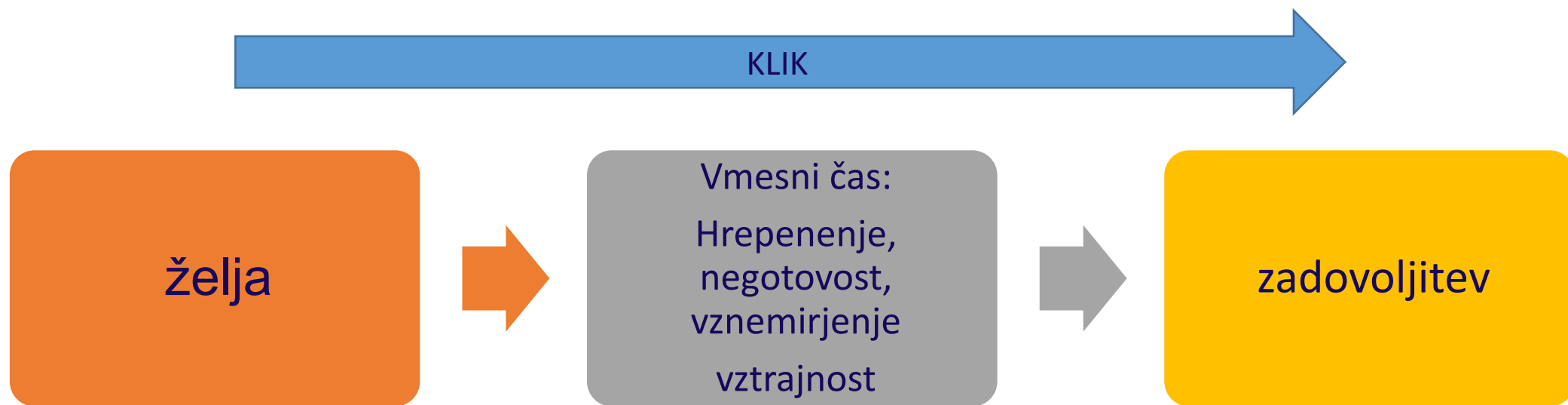
THE MARSHMALLOW TEST

-
- Marshmallow test (1960)
 - Rezultati
 - 72 % otrok do 6. leta ni uspela počakati
 - 2/3 12-letnikov je počakalo
 - 14-let kasneje:
 - tisti, ki so počakali, so bili mnogo bolj uspešni v šoli, pri študiju in v poklicni karieri

Vpliv na
čustveni
razvoj

Čustveni razvoj

- Zahteva po takojšnjem odzivu na sporočila digitalnih medijev
- Vloga antičnih kreposti preudarnosti, srčnosti in zmernosti (kultiviranje instinktov)
- kompleksno mišljenje (neokorteks) - ob čustvenem vznemirjenju amigdala omeji delovanje mislečih možganov.
- Multitasking/Večopravilnost – krepost ali ovira? – naši možgani niso sposobni delati intenzivno več stvari hkrati

Vir: <http://employmenttechnologies.com>

Vpliv na čustveni razvoj

- Povečana uporaba elektronskih medijev zmanjšuje razvoj empatije in upad sočutja med mladimi.
- Raziskava iz 2017 je pokazala, da je empatija mladih do staršev in prijateljev toliko nižja, kolikor več časa preživijo vsak dan pred ekranom.
- **PISA 2018:** „Slovenski učenci in učenke so v primerjavi z vrstniki iz ostalih držav poročali tudi o najnižji pogostosti zaznavanja lastnih pozitivnih čustev, predvsem ponosa in radosti. Izstopa podatek, da je 35 odstotkov učencev in učenk poročalo, da so pogosto ali vedno **žalostni**, dobra polovica pa tudi, da so pogosto ali vedno **zaskrbljeni**.“

»Čustva drugih ljudi se nas dotaknejo, ko smo z drugo osebo v istem prostoru.

Digitalna doba nam včasih ponuja zabrisan občutek za resničnost.

Ko v spletnem okolju ne moremo videti odziva na obrazu druge osebe, lahko komentiramo na zelo grob način, pri tem pa pozabimo, da gre na drugem koncu za resnično osebo.«

Yamamoto in Ananou 2015, 5

Vpliv na socialni razvoj

- Digitalni mediji onemogočajo posredovanje metasporočil.
- Družbena omrežja omogočajo oblikovanje virtualnega jaza: z drugimi delimo to, kar si želimo, da vedo o nas
- Negativni komentar na Facebooku pusti v človeku globlje posledice kot kritika pred skupino ljudi v živo.

• Yamamoto in Ananou 2015, 5

Učenje novih besed preko videa (*Myers, 2016*)

VIDEO
POSNETEK
STARŠA

VIDEO KLIC

V ŽIVO

ROBOTI???

(*Kanero, 2018*)

Socialni razvoj: osamljenost in družbenimi mediji

- Individualizem – želja po priznanju drugih (všečki)
- Družbena omrežja povezujejo ljudi – kljub vsemu se mladi počutijo zelo osamljeni in ne vidijo perspektive za prihodnost
- Občutek osamljenosti v družbi na sploh večji kot pred 20 leti, največji pa je prav med mladimi med 18 in 35 leti. Nowland et al. 2017

ALL YOU
NEED IS
LIKE

Socialni razvoj: osamljenost in družbenimi mediji

- Raziskava iz 2017 v ZDA
- Tri skupine:
 - 42% se ne počutijo osamljeni
 - 31% se občasno počutijo osamljeni
 - 27% se velikokrat počutijo osamljeni
- Rezultat:
 - Pri tisti, ki uporabljajo družbene medije več kot 2 uri na dan, je 2 x večja verjetnost, da se bodo počutili osamljene, kot tisti, ki uporabljajo družbene medije pol ure dnevno.
 - Pri tistih, ki so se priključili na družbeno omrežje več kot 58 x na teden, je 3 x večja verjetnost, da se bodo počutili osamljeni, kot tisti, ki so se priključili manj kot 9 x.
- Interpretacija vzroka in posledice?

Socialni razvoj: osamljenost in družbenimi mediji

Ali FB ustvarja mrežo osamljenih ljudi?

1. Hipoteza **nadomeščanja**:

- Družbeni mediji **nadomeščajo neposredne medosebne odnose** v živo -> povzročajo večjo osamljenost: povečana uporaba povzroča misli in občutke osamljenosti; vendar osamljeni ljudje iščejo družbene medije kot nadomestek za neposredne medsebojne odnose.

2. Hipoteza **spodbujanja**:

- Družbeni mediji **spodbujajo in krepijo neposredne medsebojne odnose** v živo. Sodelovanje s prijatelji na spletu vodi k bolj kakovostnim neposrednim osebnim odnosom.

Socialni razvoj: sindrom Hikikomori

Sindrom Hikikomori (japonsko *stati na samem, izločiti se*) – motnja izločanja iz družbenega življenja zaradi pretirane uporabe digitalnih sredstev

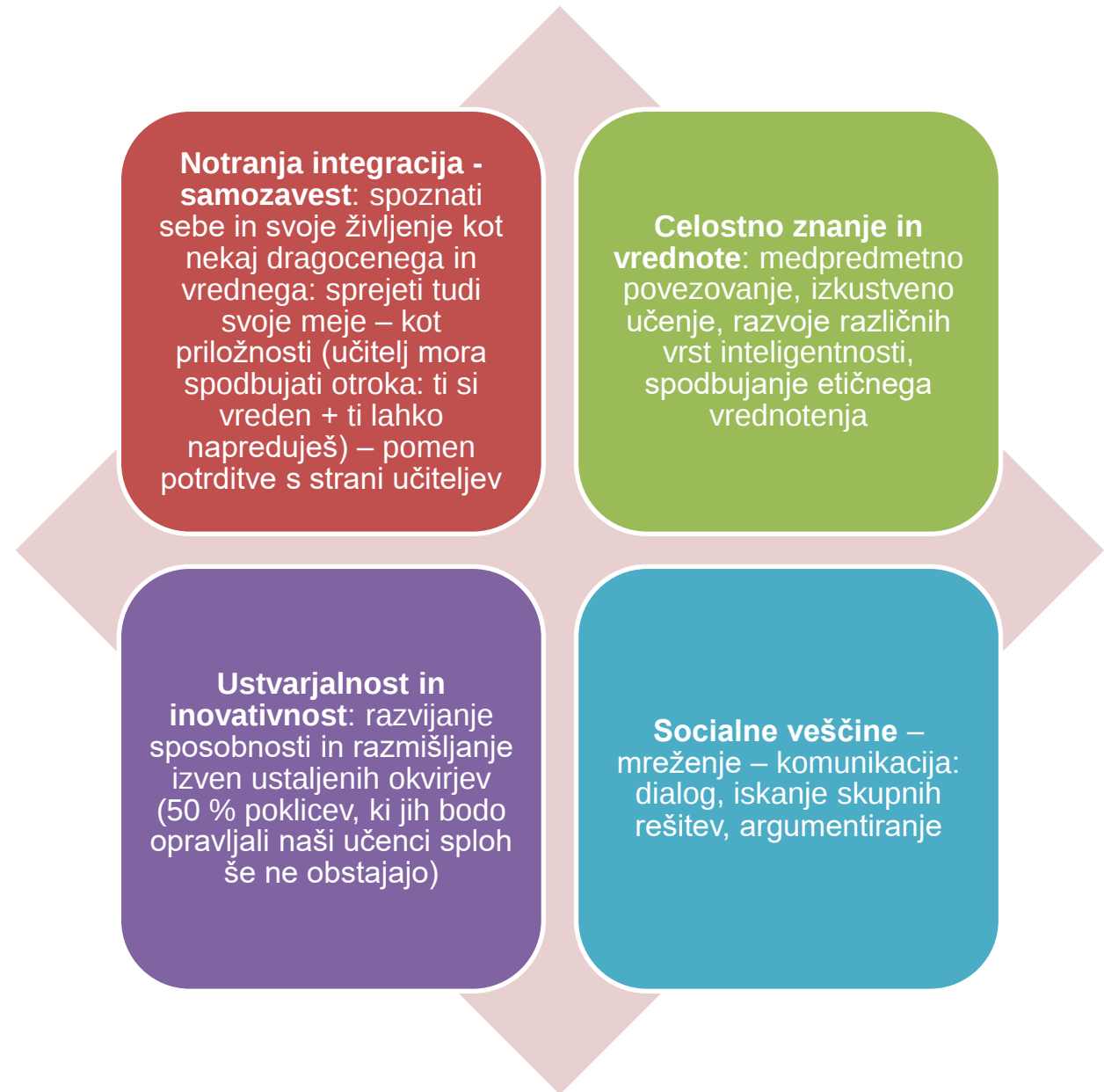
- Tri stopnje:
 - Izostajanje iz šole zaradi „zdravstvenih razlogov“ in opuščanje vseh dejavnosti, ki zahtevajo neposreden stik z zunanjim svetom, začne zamenjevati ritem spanje-budnost.
 - Zavračanje vabil za druženje s prijatelji, postopoma se oddaljuje od šole, popolnoma se obrne ritem spanje-budnost in preživi večino časa sam v svoji sobi.
 - Oseba se zapre v popolno osamo in se s tem izpostavi zelo velikemu tveganju za razvoj psihopatologij, še posebej na področju depresij in paranoj.
 - »Zdi se, da internet in tehnološki razvoj nista vzrok za ta sindrom, kljub temu pa digitalna tehnologija v polnosti omogoča tak odmik od sveta.« (Amendola 2018)
 - Pomembno je, da se odzovemo že pri prvih znakih hikikomorija, ko mladostni začne zamenjavati noč in dan. Najpozneje v drugi fazi motnje pa je potrebno poiskati strokovno pomoč.
-

Socialni razvoj: pomen neposrednih odnosov

- »Pozitivni odnosi z drugimi so tako pomembni kot vitamini ali minerali, saj pospešujejo naše telesno in duševno zdravje. Ljudje, ki imajo kakovostne družbene stike, so bolj zdravi in imajo daljšo pričakovano starost.« (Harris 2015)
- Na žalost je vedno manj neposredne komunikacije v javnem prostoru (avtobusi, čakalnice, avle ...).

Izzivi

1. Spodbujanje razvoja samospoštovanja

- Otroci razvijejo v sebi občutek in prepričanje, da so **vredni ljubezni** in **sposobni** za življenje.
- **Pristno** in realistično spoznavanje samega sebe, nasproti ustvarjanju idealizirane podobe na Instagramu ali FB.
- Povratne informacije na internetu nam ne morejo dati prave potrditve – potrebujemo neposreden **odnos**.
- Tudi **napake** smejo biti! Sprejeti svoje sence. Ranljivost, nepopolnost ...

SAMOSPOŠTOVANJE

ČUSTVENA VZGOJA

2. Čustvena pismenost

- »Kot se učimo jezikov, računanja in računalništva, se moramo učiti tudi živeti in ravnati z jezo, s strahom, z žalostjo, z ljubosumjem, s sramom, z občutki krivde, s ponosom, z ljubeznijo, z veseljem, upanjem itd.
- Čustva dajejo prepotrebne informacije in če jih prezremo, smo v nevarnosti, da se napačno odločamo in slabo ravnamo s seboj in z drugimi.
- Čustvena pismenost je humus za spoštljive odnose.« (Šinkovec 2017, 192–193)
- Pomembnost razvijanja empatije.

3. Ustvarjalnost

- V visoki tehnološki dobi sta ustvarjalnost in inovativnost bolj pomembni kot zgolj uporabno znanje – pomen umetnosti in humanistike
- Vera spodbuja kreativnost, iskanje neuhojenih poti, osebno razmišljanje, refleksijo
- Zaradi hitrega spreminjanja tehnologije potrebujemo predvsem sposobnost iskanja novih rešitev

USTVARJALNOST

SKUPNOST

4. Pripadnost skupnosti

- »Otrok lahko razvije individualen, avtonomen jaz samo tedaj, če ima konstantne, osebne odnose osebe, ki ga zaznajo v njegovi posebnosti in mu zrcalijo njegovo individualnost. /.../ Osebne vezi otroka ne moremo nadomestiti z ničimer« (Bauer, 2010, 165)
- Prostor za izgradnjo pristnih medosebnih odnosov – vzgoja za aktivno participacijo v družbi.
- Pomen majhnih skupin – odgovornost za skupne projekte – skupno ustvarjanje

»Kljub vsem sporočilom preko videoposnetkov, Skypea in drugih kanalov, internetu manjka telesna, mesena, psihična, aktivna, reaktivna in retroaktivna prisotnost učitelja, in sicer ne v vlogi pomočnika, ampak v vlogi dirigenta orkestra, ki omogoča razmišljanje, kritiziranje in urejanje internetnega znanja.“

(Morin 2015)

STRAST
VZGOJITELJA

ČUSTVENA
VZGOJA

USTVARJALNOST

STRAST
VZGOJITELJA

SKUPNOST

SAMOSPOŠTOVAN
JE

	Začetki krščanstva	Doba tiska	Prihod elektrike	Digitalno okolje
Sredstvo	Govor	Branje in pisanje	Naprave, ki hkrati nagovarjajo več čutov	Mreže in mobilne povezave
Posredovalec	Pridigar	Učitelj	Avtor	Upravljalec medijev
Prevladujoč način sporočanja	Pričevanje	Nauk	Udeležba	Odnosi preko digitalnih zaslonov
Naslovljenci	Novinci in učenci	Šolarji	Tisti, ki si izbere	Tisti, ki je povezan
Družbena oblika	Skupnost učencev	Šola	Trg (Povpraševanje – Ponudba)	Skupnost povezanih